

SAMENSTELLING BESTUUR

P.M. Kraan, voorzitter	A.F. Dekker, secretaris	H. Jeurink, penningmeester
De Hietbrink 46	Laan van de Marel 501	Laan van het Kwekebos 229
7824 XT Emmen	7823 BM Emmen	7823 KE Emmen
0591-622306	0591-625893	0591-626728
emmen.nl">P.Kraan(S>emmen.nl	a.f.dekker(£home.nl	henk.ieurinkgiwanadoo.nl

M. Nicolai	W. Visscher	H.J. Joling	Mevr. S.H. Hoek-Beugelir.£
Houtweg 180	Zijtak O.Z. 7	Ensingwijk Z.Z. 41	Min Kan straat 13
7823 PK Emmen	7833 AL Nieuw-Amsterdam	7887EZ Erica	7811 GN Emmen
06-25555188	0591-551741	0591-301402	0591-659968

LIDMAATSCHAP

Het lidmaatschap bedraagt G 15,00 en voor huisgenoten G 5,00 extra. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij voor 1 december van het lopende jaar schriftelijk is opgezegd bij de secretaris.

Men ontvangt enkele keren per jaar de Kroniek en men is welkom tijdens de lezingen, die regelmatig worden georganiseerd.

In verband met kostenbeheersing verwachten we van u dat u uw contributie voor of in de eerste twee manden van het betreffende verenigingsjaar onder vermelding van het contributiejaar overmaakt op *hm* rekeningnummer 10.44.68.815 van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe.

BANKRELATIE

Rekeningnummer 1044.68.815, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe,
Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen

PUBLIC RELATIONS

M. Nicolai, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, telefoon 06-25555188

TIJDSCHRIFT

Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe
Prijs van 'Losse' nummers bedraagt € 3,50 per stuk

Redactie:

M. Nicolai	W. Visscher (eindredacteur)	J.H. Einhaus
Houtweg 180	Zijtak O.Z. 7	Havenstraat 68
7823 PK Emmen	7833 AL Nieuw-Amsterdam	7887 BR Erica
06-25555188	0591-551741	0591-301773

Lay out

Tineke de Roo

[tinekederoo\(@\)hetnet.nl](mailto:tinekederoo(@)hetnet.nl)

Gelieve eventuele kopij te zenden aan de eindredacteur, W. Visscher, Nieuw-Amsterdam.

Het overnemen van artikelen of gedeelten daarvan uit dit tijdschrift mag alleen na daartoe voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie

INHOUD

Redactioneel

Ds J. te Winkel	Scheuring in Hervormd Emmen (slot)	blz	2
Wim Visscher	Kanaalgravers in en rond het Oranjekanaal	blz	7
Lubbe Kroeze	Moordaanslag 28-8-1931 te Emmer-Compascuum	blz	12
Sis Hoek	Historische verzamelingen	blz	18
	Activiteiten/mededelingen	blz	19

REDACTIONEEL

Het Oranjekanaal is dit jaar door de provincie Drenthe uitgeroepen tot cultureel kanaal van Drenthe. Onze vereniging had een belangrijk aandeel in het organiseren van de tentoonstelling, die de geschiedenis van dit kanaal verbeeldt en die inmiddels sinds 15 juli in het gemeentehuis te zien is. Ook werd gelijktijdig met de opening van de tentoonstelling een boek over het kanaal en haar geschiedenis gepresenteerd. In dit tijdschrift mag dan ook niet een bijdrage over de rijke geschiedenis van het Oranjekanaal ontbreken. In dit nummer treft u het tweede deel van het artikel over de kanaalgravers van het Oranjekanaal aan. Eveneens samenvallend met een expositie in en over de 150 oude Grote Kerk te Emmen voltooit Ds te Winkel met de derde en tevens laatste aflevering in deze serie zijn verhandeling over de kerkscheuring. Dit jaar zou kunnen worden uitgeroepen tot dat van de historische tentoonstellingen. Ook deze zomer werd in het veenloopcentrum te Weiteveen de eveneens boeiende tentoonstelling geopend over de geschiedenis van 'het rijke roomse leven van weleer' van de parochie Weiteveen. Sis Hoek bezocht met enkele medebestuurders deze expositie en schrijft hierover. Van een geheel andere orde zijn de rechtbank verslaggevingen, processen-verbaal en aanverwante artikelen. Hoe driekwart eeuw geleden te Emmer-Compascuum een op het eerste gezicht 'klassieke' moordzaak eindigde in het veel lichter gekwalificeerde 'dood door schuld'. Lubbe Kroeze vond in de archieven deze even geruchtmakende als spraakmakende zaak. Voor de rechtshistorie is deze zaak eveneens van belang. Blijkbaar werd in die tijd - anders dan nu - drankmisbruik als verontschuldiginggrond dan wel als verzachtende omstandigheden aangemerkt. Leest in dit tijdschrift over deze merkwaardige gang van zaken. W.V.

Volgens inzenster zou deze foto ± IV2 eeuw geleden zijn genomen bij de bouw van de Wijksluis. De vraag is of er toen al fotografen in Zuidoost Drenthe actief waren. Aannemelijker is dat deze foto een eeuw oud zou zijn. Dan zou het hier om renovatie werkzaamheden gaan. Zijn er nog andere lezers die hierover een visie hebben.

(Foto: mevrouw T Eising Ramaker uit Zuidbarge)

In de vorige aflevering van deze Kroniek is abusievelijk de vermelding van de bron van de foto van het zeilschip in het Oranjekanaal in het onderschrift weggevalen. Deze had moeten luiden Collectie J.J. Brands

SCHEURING IN HERVORMD EMMEN

Hieronder volgt eerst een samenvatting van de voorgaande artikelen in deze serie. Eerder hadden we al gezien dat voorjaar van het jaar 1867 enkele leden van de N.H. kerk van Emmen aan het bestuur van de (landelijke) Confessionele Vereniging meldden een afdeling in Emmen te hebben opgericht. Hiermee was een scheuring binnen de N.H. gemeente een feit geworden. Eveneens vroeg de nieuwe afdeling bij het gemelde bestuur om te komen tot een bezoldiging van haar reeds een jaar te Emmen werkzame evangelist. De landelijke Confessionele Vereniging bleek overigens geen enkele invloed te hebben gehad op de beroepskwestie rond de vrijzinnige predikant Ds Gooszen. N.a.v. één en ander zou meergemeld bestuur zich voortaan nog meer gaan richten op het oprichten van plaatselijke afdelingen. Al gauw werd de evangelist vanwege het bestuur in het genot van een bezoldiging gesteld. Aan het licht kwam dat deze evangelist het kerklidmaatschap van zijn vroegere gemeente Joure (Fr.) had opgezegd. Hij had echter daarbij niet het oogmerk gehad om het lidmaatschap van Ned. Herv. kerk op te zeggen. Het classicaal bestuur over die vroegere gemeente van de evangelist stelde zich hierbij op het formele standpunt dat iemand die geen lid is van de Ned. Herv. kerk in deze kerk ook geen evangelist kan zijn. Deze gang van zaken werd in Emmen aangegrepen om de evangelist de bevoegdheden die uit die functie voortvloeiden te ontnemen. De kerkenraad van de Ned. Herv. kerk van Emmen speelde hierop in bij haar schrijven aan het hoofdbestuur van de Confessionele Vereniging door deze te verzoeken de financiële ondersteuning van de evangelist dan ook te beëindigen. Hierbij werd niet nagelaten erop te wijzen dat door de activiteiten van de evangelist de eenheid van de gemeente in het geding was. De evangelist zou later in zijn jaarverslag aan het hoofdbestuur van de Confessionel Vereniging daarentegen juist stellen zeer goede resultaten in Emmen te hebben bereikt. Hieronder volgt het 3e en tevens het laatste deel van deze serie. W.V.

SCHEURING IN HERVORMD EMMEN: 1866-1868, Slot

Door: J. te Winkel

Over een wellicht noodzakelijk of toch nodeloos conflict tussen waarheid en eenheid in een Drentse zandgemeente.

Hoe gaat het verder met evangelist Lubach, nu immers op 26 februari 1868 zijn bevoegdheden als godsdienstonderwijzer ontnomen zijn? Lubach doet opnieuw belijdenis in de Hervormde Kerk! En dat kan natuurlijk ook! Eerst wordt voor zijn aanneming ds. Sijpkens uit Hardenberg gevraagd, maar die geeft te kennen dat graag aan een ander over te laten. (43) Ds. Van Lingen uit Zetten (in de Betuwe), ook een bestuurslid van de Confessionele Vereniging, is er wel toe bereid en zo wordt broeder Lubach op 19 december 1868 door de kerkenraad van Zetten aangenomen en op 20 december tot lidmaat bevestigd. (44) Het jaarverslag van de Confessionele Vereniging 1868-'69 meldt: 'Met veel zegen blijft hij in de afdeeling te Emmen, al is het onder voortdurende vervolging, werken en wij hebben ook die afdeeling gaarne het ten behoeve van hem toegestane subsidie gelaten'(45).

Het blijft inderdaad nog lang onverkwikkelijk in kerkelijk Emmen. Na de laconieke reactie van het hoofdbestuur van de Confessionele Vereniging op de -gecompliceerde, 'uiterste poging'-brief van de kerkenraad van 6 maart, besluit de kerkenraad een klacht in te dienen tegen het hoofdbestuur. Reden: zij hebben de 'rust en orde' in de gemeente 'verstoord'. (46)

Nu de verhoudingen definitief gescheurd zijn lijkt de kerkenraad ook van geen wijken meer te weten!

Het classicaal bestuur, en in hoger beroep het provinciaal bestuur wijzen de klacht af, de kerkenraad legt de zaak nog eens voor aan de synode, die de zaak terugverwijst naar het

bestuur van een andere kerkprovincie. Maar uiteindelijk worden de klachten van de kerkenraad niet ontvankelijk verklaard. We zijn dan enkele jaren verder!

Drenten doen er het uiterste aan om scheuringen in verhoudingen te voorkomen. Maar als die scheuring er dan toch komt dan zal de andere kant het weten ook! Dan is het zij en wij!

Begin 1869 neemt ds. Gooszen een beroep aan naar de gemeente Veendam. Hij is dan nog geen twee jaar in Emmen geweest. In januari 1870 vertrekt evangelist Lubach naar Middelburg. Hij is dan bijna vier jaar in Emmen geweest. Intensieve jaren waren het, waarin in elk geval van de kant van de kerkenraad van de hervormde Gemeente, moet denk ik gezegd worden, hardnekkige pogingen gedaan zijn om scheuring te voorkomen en eenheid te bewaren. Eenheid, eendracht, zo'n noodzakelijke en beproefde waarde op het sobere Drentse 'zand'. Als er al een 'instituut' voor die eenheid, voor die eendracht symbool stond, dan was het immers de Kerk!

Maar anderzijds moet evenzeer gezegd worden, dat de aanhangers van de 'Evangelisatie' hun geloofswaarden kennelijk ook in gevaar zagen. Misschien moet nu wel een conclusie zijn, dat een vergelijking kan worden getrokken met die eerste scheuring in Emmen, de Afscheiding in 1842, toen volgens Veen de vraag was 'of er hier plaatselijk zo erg veel bezwaar bestond tegen de prediking in de Hervormde Kerk', maar dat het misschien wel meer ging 'tegen de gang van zaken in het algemeen in die kerk' (cursivering van mij, JtW) (47).

De 'kleur' van de Hervormde Gemeente te Emmen

Was ds. Gooszen de eerste vrijzinnige predikant in Emmen? We hebben gezien dat evangelist Lubach al in Emmen werkte voordat überhaupt de kwestie van benoeming en beroeping van een opvolger voor ds. Hugenholtz aan de orde was (48). Een interessante vraag blijft daarom: waardoor

kwam hij naar Emmen? Werd hij gevraagd? En door wie dan? In elk geval toen nog niet door de Confessionele Vereniging. En was ds. Hugenholtz inderdaad de laatste rechtzinnige predikant in Emmen?

De werkelijkheid is gecompliceerder. Ds. Gooszen was een aanhanger van de 'Groninger richting', ook wel genoemd de 'Evangelische richting'. Deze stroming in de kerk ontwikkelde zich vanaf 1830 vanuit de Groningse universiteit en werd 'Evangelisch' genoemd, omdat ze de kern van het geloof zocht in het evangelie in de bijbel en dan met name in het leven van Jezus Christus (49). Een enkele illustratie. 'Hun prediking was eenvoudig,... maar was een warm getuigenis van Gods Vaderliefde, in Jezus op het hoogst betoond' (50). 'Geloven was voor hen...niet langer, zoals in de heersende theologie, het aannemen van een leer, maar een leven, een leven met Christus en door Hem met God' (51). In de karakterisering van de spiritualiteit van de Groninger richting klinken vaak de woorden 'levend', 'warm', 'gemoedelijk' en 'praktisch'. Deze stroming heeft met name ook op het Drentse zand veld gewonnen en wortel geschoten. 'Zeker tot voorbij 1900 hielden zij (de Drenten, JtW) grote voorkeur voor de Groninger richting', schrijft de kerkhistoricus O.J. de Jong (52).

Ds. Gooszen in Emmen was aanhanger van de Groninger richting, maar hij was niet de eerste! Ook ds. S. Coolhaas van der Woude, predikant in Emmen van 1845-1847 was overtuigd 'Evangelisch'. In die zin vormde de komst van ds. Gooszen in 1867 in Emmen dus volstrekt geen breuk met het verleden! (53) Van Gooszen wordt vermeld (54), en dat is denk ik wel een aardige illustratie van zijn positie, dat hij 'de orthodoxe partij...evenzeer als het modernisme van den kansel niet zonder heftigheid bestreed'. Lubach en hij zullen het samen dus inderdaad niet gemakkelijk gehad hebben..!

De Kapel, gezien vanuit de Kapelstraat
(foto W. Visscher)

Ds. H. Bardeloos, die tussen 1941 en 1946 als evangelist/hulpprediker werkzaam was in Noordbarge (een van de dorpen van Emmen), heeft over zijn ervaringen aldaar een indringende pastorale schets geschreven (55). Ondanks een aantal historische onjuistheden (56), slaagt de schrijver er wel in een treffende beschrijving te geven van met name ook het geestelijke klimaat in het dorp en hij komt met een, voor onze geschiedenis, verrassende hypothese! Over de 'kleur' van het geloofsleven schrijft hij dat men op het Drentse zand 'van nature houdt van een levende, warme prediking, die ingaat op de levensproblemen van elke dag. Men hoort graag vertellen en voorbeelden uit het gewone leven imponeren sterk'. Ook hij vindt het dan ook 'begrijpelijk, dat de gevoelige, warme prediking van de Groninger Richting hier veel ingang vond'(57). Ook bij Bardeloos leeft het misverstand dat de oprichting van de Evangelisatie het gevolg was van het feit, dat 'aan het einde van de vorige eeuw de eerste "vrijzinnige" predikant werd beroepen'(58). En dan schrijft hij -en nu komt zijn hypothese- ervan overtuigd geraakt te zijn 'dat aanvankelijk geen dogmatische problematiek het begin van de scheuring heeft veroorzaakt'. En hij vervolgt met dat hem 'toch steeds is gebleken, dat in de kring van de Evangelisatie zelf, ook door de leidende personen uit de inheemse bevolking, steeds nadruk wordt

gelegd op "practisch Christendom", op "een gewone preek uit het dagelijks leven". Het is daarom zeer wel mogelijk, dat men door de komst van de "vrijzinnige" predikant de levenssfeer van het dorp (cursivering JtW) in gevaar zag'(59).

Bardeloos benadrukt dus ook het oorspronkelijk -'van nature'- gemeenschappelijke in de geloofsbeleving van deze 'zand-Drenten'. En hij legt een accent op het belang van de levenssfeer van het dorp!

Pas 'in de loop der jaren is een scherpe tegenstelling in het dorp gegroeid tussen vrijzinnig en rechtzinnig'. In Bardeloos' optiek: 'Juist omdat in feite geen dogmatische motieven aan het richtingsverschil ten grondslag lagen, kreeg de strijd zo spoedig het karakter van een moreel waardeoordeel... Men vergete daarbij niet, dat de Drent berucht is om zijn veten, die hij met een allervriendelijkst gezicht tien jaar en langer volhoudt'(60). Tot zover Bardeloos.

We hebben gezien dat het niet een 'vrijzinnig' predikant was, die in Emmen werkte toen de scheuring kwam. Het was een 'Groninger', een 'Evangelische' predikant en in Emmen niet de eerste!

Nog iets over de verdere levensloop van ds. Gooszen: na predikantschappen in Veendam (1869) en in Schiedam (1872) werd Gooszen in 1878 hoogleraar te Leiden, tot hij in 1907 met emeritaat ging. Op 13 mei 1890 werd hem een doctoraat honoris causa verleend. In 1897 werd hij door de Algemene Synode aangewezen tot het vaststellen van de oorspronkelijke tekst van de Heidelbergse Catechismus (!), wat hij volgens tijdgenoten heel bekwaam heeft verricht. (61)

Tenslotte

Het verhaal en de feiten.

1. In 1866 was het nieuwe feit in Emmen niet, dat voor het eerst een 'vrijzinnige' predikant beroepen werd.

Er werd -en niet voor het eerst- een 'Groninger', een 'Evangelische' predikant beroepen: ds.Gooszen.

Het nieuwe feit dat zich in 1866 voordeed was niet de beroeping van een predikant van een andere richting, het nieuwe feit dat zich voordeed was de komst van een 'rechtzinnige' evangelist: W.Lubach. Lubach die al in Emmen werkzaam was voordat het beroepingsproces zich in gang zette. Pas later werd zijn werk gesteund door en dus gelegitimeerd vanuit de Confessionele Vereniging.

2. Op het Drentse 'zand' leeft een sterk besef van het met elkaar te moeten doen, er samen uit te komen, de eendracht te bewaren. De periode juni 1866 tot maart 1868 laat zien hoe hardnekkig een meerderheid in de kerkenraad heeft gehecht aan het vinden van eenheid en heeft geïnvesteerd in het proberen elkaar vast te houden. Maar het zoeken naar 'eenheid' bij een meerderheid en het zoeken naar *waarheid' bij een minderheid, bleken steeds meer op gespannen voet met elkaar komen te staan. En toen het conflict eenmaal daar was -maart 1868, na de 'uiterste pogingbrief van de kerkenraad: 'Een aai en een tik'(par. 8), en de laconieke reactie van het hoofdbestuur van de Confessionele Vereniging-, toen de scheuring een voldongen feit bleek, was de groeiende scheiding en de toenemende polarisatie ook heel lang niet meer te stoppen. De Drent is berucht om zijn veten, die hij met een allervriendelijkst gezicht lang kan volhouden..!

3. Was het een noodzakelijk of een nodeloos conflict?

Wellicht was het conflict en de scheuring noodzakelijk. Emmen was geen eiland. De landelijke ontwikkelingen hadden hun echo zelfs tot in Emmen! Ook de Afscheiding in 1842 bleek immers in Emmen een feit, al bestond er plaatselijk mogelijk weinig aanleiding daartoe.

Maar de vraag kan wel gesteld worden of de dogmatische verschillen, de

inhoudelijke geloofsverschillen een noodzakelijke reden waren tot scheuring.

Orgel Hervormde Kapel

De vraag blijft ook of het de geloofsverschillen binnen de dorpsgemeenschap waren, of de ontstane scheuring in de dorpsgemeenschap was, welke uiteindelijk het zwaarst woog?

Persoonlijke epiloog: de geschiedenis gaat voort. 12 november 1842: 24 gemeenteleden tekenen de kennisgeving van afscheiding van de Hervormde Kerk, nu 155 jaar geleden. 1 april 1867: 32 gemeenteleden richten een Evangelisatie op binnen de Hervormde Kerk, nu 130 jaar geleden. Nog steeds zijn er in het oude centrum van Emmen een 'Afgescheiden Kerk': de (gereformeerde) Zuiderkerk, een hervormde Kapel: de voortzetting van de Evangelisatie, en een 'Grote Kerk', de dorpskerk van vanouds.

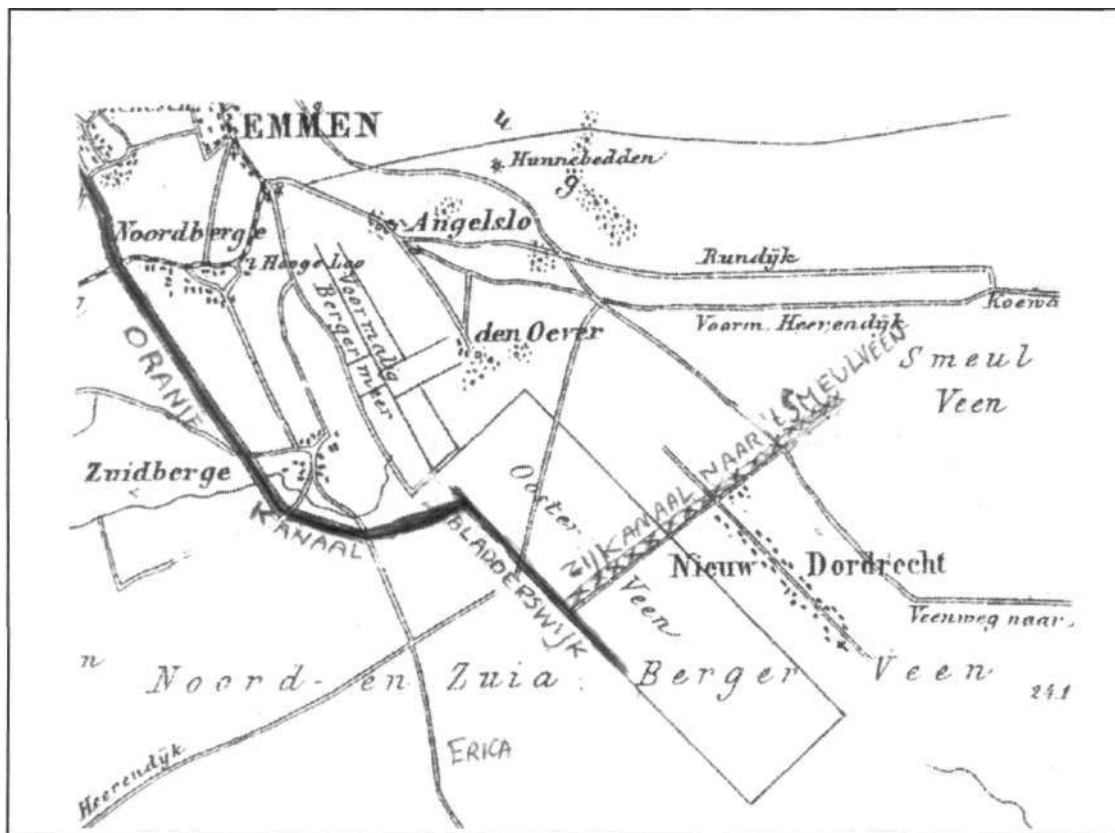
In de loop van die anderhalve eeuw, zo gaan de dingen, zijn wel geloofsverschillen gegroeid, en er worden nu ook nog steeds verschillende geloofsaccenten gelegd. Misschien op een zelfde manier als in die oergeloofsgemeenschap van de twaalf discipelen ook al verschillende accenten werden gelegd, tussen een Petrus en een Johannes en een Judas en een Thomas, en wie nog meer.

En als we er in slagen om die beladen en belaste scheuringen binnen de dorpsgemeenschap te boven te komen -zo hoop ik en zo probeer ik ook te werken- dat we dan vanzelf wel merken wat de geloofsverschillen tussen onze gemeenten waard zijn! 'Eenheid' en/of 'Waarheid', 'Waarheid' en/of 'Eenheid': het is geen vruchteloze maar het kan juist een vruchtbare spanning geven aan het samen leven in de gemeenschap van de Kerk. Wel een spanning: op zoek naar waarheid, met behoud van eenheid, of: op zoek naar eenheid, met behoud van waarheid. Wel een spanning! Zeker op het Drentse 'zand'. Als het goed is!

43. Notulen hoofdbestuur v/d Confessionele Vereniging d.d. december 1868.
 44. Jaarverslag hoofdbestuur v/d Confessionele Vereniging 1869-'70, p.13.
 45. Ibidem.
 46. Jaarverslag hoofdbestuur v/d Confessionele Vereniging 1868-'69, p.5.
 47. Zie noot 2. 48. Vgl. Par. 3.
 49. Algra, p. 73-'74. 50. A.w., p.76.
 51. Vree, p.58. 52. De Jong, p.463.
 53. S.Coolhaas van der Woude was een leerling van de groningsche school'. Hij schreef in het blad van de Groninger richting: 'Waarheid in Liefde' en bleef zijn gehele leven (hij overleed in 1900) deze richting trouw. (Biografisch Woordenboek van Protestantse Godgeleerden, 1918, 2, 198).
 Volgens W.Duinkerken, auteur van het in 1997 verschenen: 'De hervormde predikanten in Drenthe 1861-1996', zou ook dr. H.S.J.Hugenholtz, de directe voorganger dus van Gooszen, 'zeer zeker' een aanhanger van de 'Evangelische richting' zijn. Ook het 'Bentheimse milieu' waaruit hij afkomstig was zou daarop wijzen (mondelijke informatie van Duinkerken).
 54. De Bie en Loosjes, onder Gooszen.
 55. Bardeloos: 'Schets over Noord-Barge Dr.', p.88-95. Van deze 'Schets' werd een gedeelte gepubliceerd in het 'Sociologisch Bulletin' (De jaargang van het Bulletin is mij (nog) niet bekend; ik heb wel een exemplaar in mijn bezit.)
 56. O.a. over de aanleiding van de scheiding Grote Kerk - Evangelisatie in Emmen.

57. Bardeloos, p.93. 58. Ibidem.
 59. Bardeloos, p.94. 60. Ibidem.
 61. Zie noot 54.
 GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN:
 * Archief kerkenraad Hervormde Gemeente Emmen, in het Rijksarchief te Assen.
 * Archief Classis Coevorden, in het Rijksarchief te Assen.
 * Archief Provinciaal Bestuur Drenthe, in het Rijksarchief te Assen.
 * Archief Confessionele Vereniging, in het Rijksarchief te Utrecht.
 AANGEHAALDE LITERATUUR:
 * H.Algra: 'Het wonder van de 19e eeuw', Franeker 1976.
 * Van Alphens: 'Nieuw Kerkelijk Handboek', jaargang 1950.
 * H.Bardeloos: 'Schets over Noord-Barge (Dr.)', in "Sociologisch Bulletin", zie noot 55.*
 * De Bie en Loosjes: 'Biografisch Woordenboek van Protestantse Godgeleerden'.
 * H.A.F.M.Bosscha e.a.: '150 jaar Gereformeerde Kerk Emmen, Groningen 1991.
 * H.T.Buiskool: 'Ecclesia Emmensis', Assen 1933.
 * A.Geluk-Bleumink en J.Pool: 'Jij bent een deel van de geschiedenis'. Samenhang en veelzijdigheid van een samenleving. Nieuw-Amsterdam 1992.
 * O.J. de Jong: 'Kerkgeschiedenis, 1750-1970', in: redactie. J. Heringa es.: 'Geschiedenis van Drenthe', Meppel 1986.
 * J.A. de Kok o.f.m.: 'Nederland op de breuklijn Rome-Reformatie', diss., Assen 1964.
 * R.G.Mande: 'Uit de geschiedenis der Ned. Herv. Kerk te Emmen', artikelen in 'Holdert Nieuws', 1977.
 * T.A.Romein: 'De hervormde predikanten van Drenthe', Groningen 1861.
 * J.Vree: 'De Nederlandse Hervormde Kerk in de jaren voor de Afscheiding', in: redactie W.Bakker e.a.: 'De afscheiding van 1834 en haar geschiedenis', Kampen 1984.

Bijgewerkt fragment uit gemeenteadlas. Overzichtkaartje van de kanalen bij Oranjedorp en omgeving. In het midden het vanuit de Bladderswijk geprojecteerde zijkanaal via Nieuw/Dordrecht naar het Smeulveen. (het latere Klazienaveen Noord)

KANAALGRAVERS IN EN OM HET ORANJEKANAAL, DL II

Door: Wim Visscher

In de vorige aflevering ging het vooral over de moeilijkheden, waarmee de aannemers en de andere bij het kanaal betrokkenen te kampen hadden. Dank zij de kundigheid en de ervaring van de veenbaas Bladder van de ingehuurde aannemer lukte het niettemin het Oranjekanaal door te trekken in de venen. Niet voor niets kreeg dit laatste stuk van het Oranjekanaal de naam Bladderswijk. In de hierna volgende aflevering gaat het over de vele bochten waarin de maatschappij zich moest wringen om zich staande te kunnen houden.

Het kanaal naar Nieuw-Dordrecht dat er niet kwam.

In het jaar 1863 was de onder leiding van veenbaas Bladder gegraven wijk, dat zijn naam zou dragen, gereed tot het punt, waaruit in oostelijke richting het zijkanaal naar Nieuw-Dordrecht en het Smeulveen was gepland. Al enkele jaren eerder had de maatschappij in de

buurt van Nieuw-Dordrecht al een begin gemaakt met de graafwerkzaamheden voor dat zijkanaal. Het graven was echter ernstig bemoeilijkt door de aanwezigheid van een hooggelegen keileemlaag. Hierdoor had de maatschappij, vanwege de hoge kosten, zich al gauw genoodzaakt gezien het werk stil te leggen. Haar weinig rooskleurige financiële situatie liet verdere werkzaamheden dan ook niet toe. In dit licht bezien is dan ook opmerkelijk dat de maatschappij in het jaar daarop, 1864, een geheel nieuwe kostenraming voor de aanleg van dit zijkanaal via Nieuw-Dordrecht naar het Smeulveen liet opstellen. De uitkomsten daarvan waren ronduit verbijsterend. Er zou inclusief de kosten van een sluis en stoomgemaal maar liefst een bedrag van tweehonderd duizend gulden mee gemoeid zijn. Dit was bijna de helft van het tot dan toe in het gehele Oranjekanaal geïnvesteerde kapitaal.

Het is waarschijnlijk dat deze begroting er slechts toe heeft gediend om de Marke van Noord- en Zuidbargen eens te laten zien hoe duur het graven van dat zijkanaal wel zou uitvallen.

Dit om de marke te bewegen uitstel voor de aanleg van dit kanaal te verlenen, dan wel de maatschappij gelegenheid te geven naar een mindere kostbare kanaalverbinding met het Smeulveen te zoeken. Zoals in de vorige aflevering vermeld is, was de maatschappij jegens de marke immers verplicht tot de aanleg van dit zijkanaal.

Moed der wanhoop

Wanhopig ging de maatschappij dan ook op zoek naar een andere oplossing. Die was wellicht te vinden in het toentertijd bestaande kanaalplan van de Assenaar mr. Cornelis Hiddingh.

Dit zg 'plan Hiddingh' voorzag in de aanleg van een kanaal vanuit het Oranjekanaal bij Odoorn via Valthe door de Weerdinger- en Roswinkeler venen naar het Stadskanaal. De Oranjekanaal maatschappij zag in dit in 1864 geheel uitgewerkte plan een aanvaardbaar alternatief om langs dit geplande kanaal haar turf uit het Smeulveen langs het Oranjekanaal af te kunnen voeren. Op zijn beurt zag Hiddingh hierdoor - als mede-eigenaar van het naast het Smeulveen gelegen Barger-Compascuum - bij zijn plannen zich tevens van de steun van de maatschappij verzekerd. Tot grote teleurstelling van de maatschappij ging het plan-Hiddingh niet door. Enkele jaren later, in 1867, bleek namelijk de hiervoor toegezegde rijkssubsidie politiek niet haalbaar te zijn. Ook de voorgenomen afvoer van de te graven turf uit het naast de Bladderswijk gelegen Oosterveen ondervond ernstige problemen. Nadat reeds in 1856 voor dit Oosterveen vergunning tot vervening was verleend, wilde de maatschappij nu eindelijk wel eens turf uit haar Oosterveen afvaren. De problemen die dit verhinderden waren gelegen in de hoge ligging van het Oranjekanaal door de zandgronden

van de gemeente Emmen. Hierdoor was dit kanaalgedeelte door watertekort in de zomer onbevaarbaar. Allerlei plannen om dit euvel te verhelpen leden schipbreuk. Zelfs een plaatsgevonden verdieping van het Oranjekanaal boven sluis vier bij Westenesch leverde geen enkel resultaat op. Hoezeer de maatschappij het begrepen had op de afvoer van de turf uit haar Oosterveen, blijkt het volgende wanhoopsplan. Herhaaldelijk werd namelijk eind jaren zestig in directie vergaderingen de mogelijkheid geopperd om die turf dan maar met paard en wagen naar het diepere kanaalgedeelte te vervoeren. Daar zou die dan in gereedliggende schepen overgeladen kunnen worden. Door de hogere transportkosten, die dit met zich zou brengen, bood ook dit plan geen enkele kans van slagen. Het zou nog vele jaren duren voordat een daadwerkelijke oplossing van de turfafvoerproblemen kon worden aangedragen.

Teleurgestelde verwachtingen

Voor het Smeulveen was er in deze jaren opnieuw hoop gaan gloren. Dit kwam omdat het eerdergenoemde plan Hiddingh nieuw leven werd ingeblazen. Dit nieuwe plan was echter bescheidener van omvang dan het oorspronkelijke (hierboven reeds vermelde). In dit geval voorzag het slechts in de aanleg van een kanaal vanuit de Odoornerzijtak tot in het Weerdingerveen. Na verloop van tijd bleek ook dit nieuwe plan niet levensvatbaar te zijn. Dit ondanks het feit dat de Provinciale Staten van Drenthe hiervoor zelfs een subsidie van honderdduizend gulden had toegezegd. Ook dit kanaal zou wegens de doorsnijding van een gedeelte van Hondsrug - wat een sluis en stoomgemaal nodig maakte - veel te duur worden. Ondanks deze problematiek bleef de Staten zich een groot voorstander voor dit plan betonen. Deze onderkende hierbij het zwaarwegende Drentse belang om de turf uit de oostelijke venen van de gemeente Emmen via het Oranjekanaal te kunnen afvoeren.

Hieruit valt dan ook te verklaren dat nog in 1874 de toen verlopen termijn, waarbinnen dit zijkanaal naar het Weerdingerveen gereed moest zijn, werd verlengd. Dit alles mocht echter niet baten. Ook dit (gewijzigde) plan-Hiddingh ging als een nachtkaaars uit. De reeds in het jaar 1858 door de maatschappij uitgesproken verwachting dat *'spoedig de bron geopend zal wezen die de deelhebbers zal bevredigen!* wilde maar niet bewaarheid worden.

Verkoop van het Smeulveen

Intussen zagen de financiën van de maatschappij er allerbelabberdst uit. Haar bankschuld was tot op onaanvaardbare hoogte gestegen. Om een gedeelte ervan te kunnen aflossen, zag zij zich in het jaar 1873 genoodzaakt om het zo door gekoesterde Smeulveen van de hand te doen. Slechts twee gegadigden dienden zich hierbij aan. Deze waren Hermannus Folkerus Gosselaar, vervener te Noordbarge en Willem Albert Scholten, aardappelmeelfabrikant en groot-industrieel te Groningen.

WA SchoUen, de nieuwe eigenaar van het Smeulveen, het latere Klazienaveen Noord (CollMensingh)

Spoedig zou blijken dat deze Gosselaar hierbij slechts de rol van onderhandelaar voor Scholten vervulde. Gosselaar was een te Schoonebeek geboren domineeszoon, die in zijn jeugd als landontginner voor meer genoemde Hiddingh te Assen werkzaam was. In 1863 ging hij vanuit Assen in Noordbarge wonen, waar hij namens Hiddingh es. als opzichter over het Barger-Compascuum fun-

geerde. Later na zijn huwelijk met de erfdochter van de vooraanstaande markegenoot Willem Haasken werd hij ook een belangrijk vervener. Gosselaar gold als bij uitstek deskundig op het gebied van de waardebeoordeling van de Bargerven. Hij zou Scholten, die zuinig van aard was, uitstekend van dienst zijn. Ze waren beide, zowel wat ondernemingslust als zuinigheid betreft, geheel aan elkaar gewaagd. De kooponderhandelingen hadden een uiterst moeizaam en slepend karakter. Steeds weer wist Gosselaar - zeer tot ongenoegen van de maatschappij - een belangrijk gedeelte van de aanvankelijke vraagprijs van fl 330,- per bunder af te dingen. Hij wist hierbij op handige wijze gebruik te maken van zijn wetenschap dat de maatschappij in ernstige geldnood verkeerde. Daarbij kwam nog dat buiten Scholten er geen andere serieuze koper bestond. Na ruim anderhalf jaar van onderhandelen kwam uiteindelijk de koop van het Smeulveen tot stand voor een bedrag van fl 220,- per bunder, in totaal van fl 217.940,58. Bij de overdracht van het bijna duizend bunders grote Smeulveen ging het tevens om een 2 1/2 km lange en 40 m brede strook grond, die gedeeltelijk in het noorden aan dit veen grensde. Het ging hier kennelijk om de strook waarin de kanaalverbinding van het Smeulveen met de Bladderswijk geprojecteerd was. Hoewel niet nadrukkelijk in de koopacte vermeld, blijkt uit het vervolg dat Scholten blijkbaar mondeling het recht was toegezegd om die strook desgewenst te verwerven. De behoorlijk tegengevallen verkoopprijs van het Smeulveen deed de maatschappij verzuchten *'nimmer weer zaken te willen doen met personen in de trant van Gosselaar'*. Scholten, die bijzonder ingenomen was met het door Gosselaar bereikte resultaat, beloofde deze vorstelijk met een provisie van fl. 15.000,-. Gosselaar zou van dit geld enige jaren later aan de markt te Emmen een herenboerderij bouwen (het latere gemeentehuis).

Het Smeulveen was toen nog van elke kanaalverbinding verstoken. Omdat Scholten een goede kanaalverbinding met zijn Smeulveen benodigde, en de maatschappij er alle belang bij had dat de turf uit het Smeulveen langs het Oranjekanaal zou worden afgevoerd, waren ze het op deze punten al gauw met elkaar eens geworden. Dit had geleid tot de overeenkomst dat beiden elk voor een bedrag van fl 50.000,- zouden gaan deelnemen in het (nog bestaande) kanaalproject van Hiddingh.

De door Gosselaar van de door hem van WA Scholten ontvangen provisie gebouwde herenboerderij in Emmen. In 1880 door hem verkocht aan de gemeente Emmen, die het tot gemeentehuis bestemde.

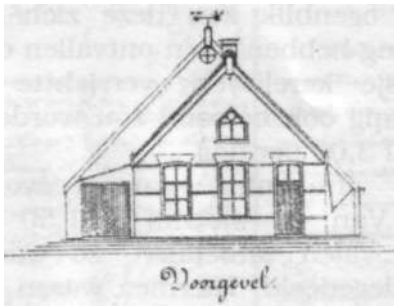
Foto gemeentearchief Emmen

Verkoop van het Oosterveen

In diezelfde jaren begon de maatschappij ook het aan de Bladderswijk gelegen (noordelijke deel van het) Oosterveen in de verkoop te brengen. Het probleem van de lage waterstand in het Oranjekanaal was inmiddels opgelost door de bouw van een stoomgemaal bij sluis vier te Westenesch. Hierdoor konden geladen turfschepen het Oranjekanaal nu wel afvaren. Opvallend bij die veenverkopingen met betrekking tot het Oosterveen was, dat de maatschappij die niet wilde gunnen aan verveners uit de buurt. Haar kopers moesten namelijk *'Junke verveners van elders zyri*. Met deze wel bijzondere voorwaarde wilde de maatschappij de onder de invloedssfeer van haar meest gevaarlijke concurrente, de Drentse

Kanaal Mij (de exploitante van de Verl. Hoogeveense vaart) staande verveners buiten de deur houden. Hierdoor vielen verveners uit Hoogeveen, Nieuw-Amsterdam en Erica als gegadigden buiten de boot. Daarnaast hield bovengemelde voorwaarde nog in, dat de kopers kapitaalkrachtige verveners moesten zijn. Door deze bijzondere bepalingen trachtte de maatschappij te voorkomen dat kleinere verveners (met wellicht uitsluitend speculatieve bedoelingen tot de kopers zouden gaan behoren. De vrees hierbij bestond dat die het door hen gekochte dan weer spoedig van de hand zouden doen. Immers zouden dan verveners uit Hoogeveen en Nieuw-Amsterdam e.o. langs die weg als het ware via de achterdeur het Oosterveen kunnen gaan binnendringen. En zo kregen verveners uit het gebied van de Verlengde Hoogeveense vaart nauwelijks een voet aan de grond in het Oosterveen. De nieuwe eigenaren van het Oosterveen waren uit familieleden bestaande veencompagnieën, het meest uit andere provincies. Bij deze combinaties van verveners ging het met name om de invloedrijke Zaanse fabrikantenfamilie Laan (firma Wessanen & Laan) met haar Wormerveerse Veencoepagnie; de familie Homan es, verveners te Smilde; de firma Uniken & Van der Tuuk te Veendam/Stadskanaal - de medefirmant Joh. van der Tuuk was tevens directeur van de N.V. Het Emmer-Compascuum); de Veencoepagnie van de Friese notaris mr. Jelle Zijlstra te Langweer. Ook twee Fries-Overijsselse verveners dienden zich aan. Deze waren Jakob Krikke en zijn compagnon Hendrik Teunisz Visscher, beiden uit Dedemsvaart. Het zal hun oud-plaatsgenoot Hendrik Kuik te Oranjedorp zijn geweest, die hen over het verkoopvoornemen ten aanzien van het Oosterveen zal hebben getipt. Deze Kuik waren we in dl 1 al tegengekomen als kalkbrander te Zuidbarge. Nu was hij een kleine vervener geworden en tevens sluiswachter van de zg Wijksluis bij het

begin van het Oranjekanaal. Hij trad tevens op als emigratieagent bij boekingen op de Holland- Amerika Lijn.

Tekening sluiswachterswoning by de Wyksluis te Oranjedorp. Deze sluis lag in de verbindingswyk tussen de Bladderswijk en de Oosterwyk. De 1^e shiiswachter was hier Hendrik Kuik. Deze was eerder kalkbrander voor de Kanaabnaatschappij. Deze sluis is later verlegd nabij de monding van de Bladderswijk in het Oranjekanaal. Sindsdien heet de wyksluis dan ook Bargersluis. (ziefoto vorige aflevering)

De beide bovengenoemde Dedemsvaartse verveners brachten het hoge bod van fl 420,- per bunder uit op 'een massa veengronden'. De maatschappij, de ervaring van een steeds op de vraagprijs bekniibbelende Gosselaar nog vers in het geheugen, wilde dit bod maar al te graag aannemen. Echter stond haar de verkoop van het zuidelijke gedeelte van de door beide verveners in koop gevraagde venen niet vrij. Dit kwam omdat juist door dat gedeelte het tracé van het door de maatschappij aan te leggen zijkanaal vanuit de Bladderswijk via Nieuw-Dordrecht naar het Smeulveen liep.

Huis aan de Zuidbargerstraat 96 te Zuidbarge. Achter de diepe tuin ligt het Oranjekanaal. Het pand werd 1875 gebouwd door de Wormerveersche Veencompagnie uit Zaandam, die ondermeer aan de Bladderswijk een veenderij had. In dit compagnieshuis woonden

vanaf het begin de veenbaas Hendrik Wietzes Hofen zijn vrouw Jantje Foppes Ten Hoor. Later werd het huis overgenomen door de vervener Jakob Krikke te Dedemsvaart die eveneens aan de Bladderswijk verveende, (collectie auteur)

Onderhandelingen.

Al eerder begonnen onderhandelingen met de marke om van de verplichting tot de aanleg van dat zijkanaal ontheven te worden hadden toen immers nog niet tot concrete resultaten geleid. Hierdoor moesten de beide Dedemsvaartse verveners genoeg nemen met het wel voor verkoop beschikbare gedeelte van het veencomplex. De rest zou dan later nog wel aan bod kunnen komen. De onderhandelingen tussen de marke en de maatschappij waren het gevolg van de uitkomsten van een door het Rijk in het leven geroepen commissie. Die was ingesteld om te oordelen over een al vele jaren bestaand geschil tussen de maatschappij en de Drentse Kanaal Mij over de richting van de verder door te trekken Verl. Hoogeveense vaart. Die was in die jaren tot even voorbij Erica gevorderd. De door de Dr. Kan. Mij voorgestane noordoostelijke richting dreigde namelijk in het vaarwater van de (Oranjekanaal) maatschappij te komen. Ondanks groot verzet van laatstgenoemde maatschappij had de commissie uiteindelijk toch voor het standpunt van Dr. Kan. Mij gekozen. Voorzover hier van belang kwam dit alles er op neer dat de Bladderswijk in verbinding zou worden gebracht met de Verl. Hoogeveense vaart. Hoewel de maatschappij daardoor terecht vreesde dat de turf uit de veenderijen aan de Bladderswijk dan in plaats van het Oranjekanaal langs de Hoogeveense vaart zou worden afgevoerd, moest zij uiteindelijk toch het hoofd in de schoot leggen.

Bronnen: Drents Archief, Inv. van de archieven van de Drentse Veen en Midden Kanaal Mij, met name notulen van vergaderingen van directie, dito van commissarissen en dito van directie met commissarissen over diverse jaren.

MOORDAANSLAG OP 8 AUGUSTUS 1931 TE EMMER-COMPASCUMM

Door: Lubbe Kroeze

Het is altijd hetzelfde liedje. Oude verhalen worden steeds mooier en de feiten worden steeds meer verdraaid. Dat is logisch. Aan een verhaal zonder extremen is geen lol te beleven. Maar het is zeker de moeite waard oude verhalen te controleren! Dan blijkt dat de waarheid vaak sterk afwijkt van de verhalen die na jaren nog steeds in omloop zijn. Zo ook met deze "moord-aanslag" in Emmer-Compascuum. Na veel vragen en zoeken is het ons gelukt om duidelijkheid te krijgen in de gebeurtenissen die plaatsvonden op 8 augustus 1931.

Bron: Drenlias

Odoorn, geboorteakte, 19 augustus 1898, akte nr. 245

Kind: **Jan van Klinken**, geboren te Exloërmond(Odoorn) op 18-8-1898, zoon van Albert van Klinken, beroep landbouwer, oud 27 jaar en Rika Bergman, beroep: zonder.

Emmen, huwelijksakte, 8 juli 1909, akte nr. 167

Bruidegom: **Hendrik Scheve**, geboren te Emmen, oud 18 jaren, zoon van Henderikus Scheve en Maria Engel Lube

Bruid: **Tecla Wolters**, geboren te Emmen, oud 20 jaren, dochter van Jan Wolters en Lijna Arends

Bron: EC= Emmer Courant dinsdag 11 augustus 1931

Landbouwer Jan van Klinken schiet arbeider door het hoofd

De gemoederen werden te Emmer-Compascuum 's zaterdagavond laat, te ongeveer 11 uur, opgeschrikt door de tijding, dat de arbeider Hendrik Scheve bij een twist met de landbouwer J. van Klinken door deze laatste op ernstige wijze door een revolvershot was verwond.

Bedoelde personen wonen aan de Oostelijke Doorsnee, naast elkaar.

Het blijkt dat de twist als volgt ontstaan moet zijn. Een dochter van Scheve hielp in de korenoogst bij Van Klinken bij het zichten. Op een gegeven ogenblik zou deze zich de opmerking hebben laten ontvallen dat het meisje "kerelswerk" verrichtte en als zodanig ook beloond zou worden, n.l. met f 3,00 per dag.

Bij de afrekening zaterdagavond schijnt Van K. slechts f 1,50 te hebben willen uitbetalen, zo wordt ons medegedeeld. Hiermee waren de gedupeerden het vanzelfsprekend niet eens en er ontstond onenigheid tussen de vader van het meisje en haar werkgever. Deze laatste ging nog laat naar Scheve toe om met hem over het meningsverschil te praten. Het schijnt dat men niet tot overeenstemming heeft kunnen komen, want nadat Van K. de woning van de arbeider reeds had verlaten, riep hij deze naar buiten. Hij schijnt dit gedaan gekregen te hebben door mede te delen dat Scheve zijn paard en wagen, die in Van K's weide en op van K's erf waren, moest ophalen. Niet lang daarna moet Van K. het noodlottige schot gelost hebben. Naar ons wordt medegedeeld moet reeds eerder door Van K. geschoten zijn., welk schot evenwel, al of niet opzettelijk, geen doel trof. Zeer waarschijnlijk is na dit eerste schot een vechtpartij ontstaan, met het genoemde droevige gevolg.

De getroffene is 39 jaar en heeft zes kinderen, zo meldt onze correspondent., aan wie gistermiddag gemeld werd dat de toestand van de patiënt, die in het Academisch Ziekenhuis in Groningen verpleegd wordt, ernstig was. Het blijkt dat hij ook nog met een scherp voorwerp is bewerkt. Bij onderzoek bleek de politie, dat Van K. in het bezit was van een soort klewang, waarmee hij zijn slachtoffer vermoedelijk ook nog toegetakeld heeft. Van K. schijnt een zeer ongunstig verleden te hebben. Hij is 33 jaar oud.

No. 256. Blad 65

Heden, achttien Augustus
 negentien honderd een en dertig, ~~verzoeken~~ ~~voor~~ mij ambtenaar van den burgerlijken
 stand der gemeente Emmen, ontvangen een uittreksel
~~oud uit het overlijdens~~ ~~jaren~~, ~~van beroep~~ register der ge-
~~wonende alhier en~~ menk Groningen, inhoudende
~~oud~~ ~~jaren~~, ~~van beroep~~
~~wonende alhier, die verstaanden~~, dat op twaalf dezer
~~des over~~ middags te twaalf uur, in de gemeente Emmen is overleden
Groningen is overleden: Hendrik Scheve,
man van Tecla Wolters
 oud veertig jaren, van beroep arbeider,
 geboren _____, en wonende alhier
zoon van Henderikus Scheve, arbeider,
wonende alhier, en Maria Engel Lube,
overleden.

Waarvan akte, welke is voorgelezen.

Smeij

EC 14
 12. 6. 31
 11. 5. 31

Door de doorgeschiede
 de woorden "verste-
 nen voor" te laten
 "is door" en de do-
 heling van een en
 stuwij gedrukte
 woorden goed ge-
 keurd.

Smeij

De marechaussee van Emmer-Compascuum, alsmede de dienaar van de Gemeentepolitie, de heer Zoer stelden onmiddellijk een onderzoek in, hetgeen tot gevolg had, dat de verdachte werd gearresteerd. Hij wordt heden gevankelijk naar Assen op transport gesteld. Men deelde ons hedenmorgen bij informatie aan het ziekenhuis mede, dat de toestand van de patiënt nog steeds zorgwekkend is. Het slachtoffer van de aanslag te Emmer-Compascuum overleden

Bron: EC 14 augustus 1931

De arbeider H. Scheve, die zaterdagavond door zijn patroon, de landbouwer J. van K, in het hoofd is geschoten, is woensdagmorgen aan zijn verwonding overleden. Hij werd verpleegd in het Academisch Ziekenhuis te Groningen. Hij laat een weduwe met 7 kinderen achter.

Het stoffelijk overschot wordt op de R.K. kerkhof te Munsterscheveld begraven. De dader is dinsdag bij de Justitie te Assen voorgeleid en na verhoor in arrest gesteld.

Bron: RA Assen: Overlijdensakte 256, blad 56
 Heden 18 augustus 1931 is door mij ambtenaar van de burgerlijken stand der gemeente Emmen ontvangen een uittreksel uit het overlijdensregister der gemeente Groningen, inhoudende dat op 12 dezer des voormiddags kwart voor elf uur in de gemeente Groningen is overleden: Hendrik Scheve, man van Tecla Wolters, oud veertig jaren, van beroep arbeider en wonende alhier, zoon van Henderikus Scheve, arbeider, wonende alhier en Maria Engel Lube, overleden. Waarvan akte.

Bron: EC 6 oktober 1931, 8« blad, Rechtzaken.

De moord te Emmer-Compascuum

De zaak tegen de landbouwer Jan van K. te Emmer-Compascuum, thans gedetineerd, als verdacht van mishandeling met dodelijke afloop op zijn buurman Scheve in augustus jl. gepleegd, zal op 23 oktober a.s.=1931 voor de rechtbank te Assen behandeld worden. Mr. M.S. Kalma te Assen zal voor verdachte als raadsman optreden.

Bron: Emmer-Courant, zaterdag 24 oktober 1931 Rechtzaken

Arrondissementsrechtbank te Assen,
zitting van vrijdag 23 oktober 1931

De zware mishandeling te Emmer-Compascuum

Alweer de drank in het spel

Twee jaren geëist

Jan van Klinken, landbouwer te Emmer-Compascuum, thans gede-tineerd, wordt beschuldigd, dat hij aldaar opzettelijk op Hendrik Scheve met een pistool heeft geschoten, tengevolge waarvan deze levens-gevaarlijke verwondingen heeft bekomen, waardoor hij in het ziekenhuis is overleden.

Verdachte was in de avond van 8 augustus 1931 in de woning van Scheve, alwaar over een loonkwestie ruzie ontstond. Volgens zijn zeggen is men naar buiten gegaan en daar Scheve ruzie zocht, heeft hij zich van een revolver voorzien.

President: "Hoe kwam je aan een revolver?"

Verdachte: "Ik had deze in de slaapkamer liggen. Toen Scheve achter mij aan kwam, heb ik, om hem vrees aan te jagen, een schot in de lucht gelost. Hij riep toen dat hij voor dat ding niet bang was. Daarop ben ik naar huis gegaan en toen ik in de slaapkamer was, kwam Scheve met anderen bij de slaapkamerramen. Ik heb toen gauw het licht uit gedaan. Later kwamen ze rondom het huis en daarna gingen ze weer naar de slaapkamer. Ik hoorde dat mijn vrouw met hen aan het spreken was en dat Scheve zei: "Ik zal je man dood maken." Hij is daarop met het dreigen doorgedaan en daarop heb ik mijn revolver weer geladen en een sabel gehaald."

President: "Maar Scheve had je toch nog niets gedaan?"

Verdachte: "Maar hij dreigde mij dood te zullen maken. Daarop ben ik naar buiten gegaan en ik kreeg onmiddellijk klappen van hem; ik heb hem terug geslagen."

President: "Maar wanneer heb je op Scheve geschoten?"

Verdachte: "Ik heb niet geschoten, ik had wel een revolver in de hand, maar weet niet of deze is afgegaan."

President: "Maar het was toch hoogst onvoorzichtig om een geladen revolver in de hand te hebben terwijl je aan het vechten was. Bovendien waren er 9 kogels in de revolver en later waren er maar 8 kogels op. Had je het voornemen om Scheve te doden of lichamelijk letsel toe te brengen?"

Verdachte: "Ik had geen voornemen om het letsel toe te brengen, toen hij op mij sloeg, heb ik teruggeslagen."

President: "Maar je bent toch zeer roekeloos en onvoorzichtig geweest."

Als getuige-deskundige wordt gehoord prof. dr. H.T. Deelman. Deze heeft sectie op het lijk van Scheve en de in- en uitwendige schouwing verricht. Scheve had een schotwond in het hoofd door het oor en de linkerwang., de hersenen waren beschadigd. Op een vraag van de verdediger kan getuige niet zeggen of het een schampschot was.

Getuige-deskundige, dr. P. Schut heeft Scheve in het ziekenhuis behandeld. Hij had een hoofdwond en deze wond gaf de indruk door een kogel te zijn teweeggebracht. Ook had hij een verwonding aan de arm en aan de pols, die de indruk gaven met een scherp voorwerp te zijn toegebracht. Volgens getuige leek het geen schampschot, doch een voltreffer.

Getuige Lambertus Speller, die verkering met een dochter van Scheve had, verklaarde dat verdachte ook in de woning van Scheve was. Er is drank gehaald en daar is van gedronken; hij is met zijn meisje weggeweest en toen hij terugkwam is er weer drank gehaald. Hij is daarop met zijn meisje naar buiten gegaan. Opeens hoorde hij een schot en daarna een woordenwisseling. Ze zijn daarop ook naar de ruzie gegaan en toen werd er gezegd dat verdachte hun kar niet meer in het land wou hebben en ook hun paard mocht niet meer in de stal staan. Hij zag later Scheve met een stok in de hand staan en deze vertelde hem dat verdachte

hem bedrogen had met het loon van zijn dochter. Hij heeft daarna gehoord dat er bij de woning druk gesproken werd.

President: "Was verdachte dronken?"

Getuige: "Nee, hij gaf niet de indruk dronken te zijn. Hij heeft aan Scheve gezegd: 'Ga nou maar naar huis, anders komt er ruzie.'

Mien bleef nog buiten om te zien of de zoon van Scheve er met het paard aan kwam. Scheve was toen al buiten het erf van verdachte. Toen deze buiten kwam zijn Scheve en verdachte elkaar gaan slaan. Opeens viel er een schot, hij weet niet of verdachte dat gelost heeft. Daarop zag hij Scheve op de grond vallen en bemerkte hij dat deze aan het hoofd bloedend verwond was.

De vrouw van verdachte verklaart, dat haar man 's avonds naar Scheve is geweest. Zij is daar ook heen geweest om haar man te halen, deze is echter niet meegegaan. Om ongeveer kwart voor elf, toen zij juist te bed lag, kwam haar man thuis en heeft uit de wastafellade een pistool genomen. Ze heeft bij het huis horen roepen: 'Jan, Jan, kom er eens uit.' Later hoorde ze langs de woning lopen. Scheve is later weer bij het raam gekomen. Hij had een stok in de hand en heeft bedreigingen gesproken. Daarna zei ze tegen Scheve: 'Kom toch morgen terug.' Haar man hoorde dat Scheve hem dood wou slaan, deze is daarop naar buiten gegaan. Even daarna hoorde ze een schot vallen en zag ze Scheve op de grond liggen. Haar man was toen weer binnen en deze had een revolver in de hand.

Getuige Henderikus Scheve (zoon van het slachtoffer) zegt dat verdachte 's avonds bij hen was en een borrel dronk. Later is er een woordenwisseling ontstaan, omdat Scheve zei dat zijn dochter te weinig loon had ontvangen. Verdachte had tegen hem gezegd dat hij het paard uit het land moest halen. Toen hij terug kwam lag zijn vader reeds op de grond en waren zijn zuster en moeder erbij.

Getuige J.B. Gosevoort is erbij geweest, toen verdachte in de woning van Scheve was en een borrel dronk. Verdachte en Scheve hadden goed gedronken en er is toen ruzie ontstaan. Hij legt overigens gelijklopende verklaringen als boven af.

Het O.M. (Openbaar Ministerie) wijst op het tragische gebeuren, dat op 8 augustus 1931 plaats had en heden behandeld wordt. Aan verdachte is ten laste gelegd doodslag subsidiair mishandeling, de dood tengevolge hebbende. Z.E.A. (Zijne Edel Achtbare) gaat uitvoerig de aanleiding tot de mishandeling na en wil aannemen dat verdachte niet het voornemen had Scheve te doden. Hier hebben wij te doen met een overmatig gebruik van sterke drank en verdachte heeft in die toestand het feit gepleegd. Eis 2 jaar gevangenisstraf, wegens mishandeling, de dood ten gevolge hebbende.

De verdediger, mr. Kalma is van oordeel, dat het O.M. de feiten niet goed weergeeft. De officier zegt dat verdachte erkent het schot te hebben gelost, doch verdachte heeft juist gezegd dat hij de vinger naast de trekker heeft gehad. Onjuist acht pleiter het, dat Scheve zich op de weg bevond, weg en erf zijn één. De plaats waar het feit gebeurd is, was dicht bij het erf van verdachte. De officier heeft gewezen op het waarschuwingsschot en komt daarna tot het voorwaardelijk opzet. Verdachte ging met sabel en revolver naar buiten, doch daar spreekt niet uit de bedoeling om aan te vallen, doch om zich te verdedigen. Wel kan aan verdachte ten laste worden gelegd dood door schuld. Men moet zich echter de positie voorstellen waarin verdachte heeft verkeerd.

Pleiter doet een beroep op overmacht. Verdachte was in een noodtoestand en verantwoord naar de vechtpartij te gaan. Hij was bedreigd met een aanval op eigen persoon. De overmacht was aanwezig, toen de strafbare handeling werd gepleegd en daarom moet de rechtbank gevoelen, dat hier een noodtoestand was en de

handeling dus niet strafbaar is. Pleiter acht de gevraagde straf hoog en acht niet bewezen de mishandeling, de dood tengevolge hebbende en wat de dood door schuld betreft, is duidelijk uitgekomen dat verdachte uit nood heeft geschoten. Tot zover het verslag in de krant.

Bron: RA Assen toegang 0829, inv. nr. 18

Vonnis 554 van **23 oktober 1931** van Jan van Klinken, geb. op 18-8-1898 te Odoorn.

Hij wordt beschuldigd van:

1: dat hij op korte afstand op 8-8-1931 heeft geschoten op Hendrik Scheve om hem van het leven te beroven en dat deze dientengevolge is overleden.

2: dat hij in elk geval onvoorzichtig is geweest en onnadenkend zich in een handgemeen en gevecht met Hendrik Scheve heeft begeven, terwijl hij in een hand een scherpe sabel en in de andere hand een schietvaardig met kogels geladen pistool had, waarvan verdachte kon begrijpen dat bij een handgemeen het gemakkelijk kon afgaan.

1: Getuige Lambertus Speller hoorde een schot en zag Scheve vallen

2: Lammechien van Klinken-Potze bevond zich in de woning van haar echtgenoot

3: Deskundige Pieter Derk Schut verklaart: Manspersoon is 9 augustus 1931 in Ziekenhuis te Groningen opgenomen. Op 13 augustus heeft hij het overlijden aangegeven aan de Rechter-Commissaris. Overledene had een schotkanaal in het hoofd.

Uitspraak: Overwegende dat verdachte niet heeft gepleegd waarvan hij is beschuldigd (= n.l. moord) en overwegende dat het als bewezen aangenomen moet worden gekwalificeerd als aan zijn schuld den dood van een ander te wijten hebben vlg. art. 307= onvoorzichtigheid en onnadenkendheid — veroordeelt hem tot ene gevangenisstraf van 6 maanden en onbruikbaarmaking van het pistool, verklaart niet wettig en

overtuigend bewezen wat hem primair ten laste (=moord) was gelegd en spreekt hem daarvan mitsdien vrij.

Bron: Emmer-Courant 20-11-1931 pagina 8

Hoger Beroep

Door de raadsman Mr. Kalma te Assen is voor Jan van K., landbouwer te Emmer-Compascuum bij de rechtbank te Assen hoger beroep aangetekend tegen het vonnis, waarbij Van K. wegens aan zijn schuld de dood van een ander te wijten hebben, (het doodschieten van zijn buurman Scheve,) is veroordeeld tot 6 maanden gevangenisstraf met aftrek van preventieve hechtenis, en vrijspraak van de hem ten laste gelegde doodslag. Het Openbaar Ministerie heeft in het vonnis berust.

Bron: RA Assen, toegang 0829, inv. nr 18

Arrest nr 143 van 24-3-1932 van het Gerechtshof Leeuwarden luidde: "Het beroep op noodweer wordt verworpen" en daarom werd het vonnis gehandhaafd als "prima"= dus onveranderd. Jan van Klinken verhuisde op 4 augustus 1932 naar Bellingwolde, kwam op 5 mei 1938 naar Emmen en vastigde zich op 1 oktober 1938 weer aan de Oostelijke Doorsnee zz 6 in Emmer-Compascuum

Oosterdiep (doorscheep) te Emmer Compascuum

Bron: Historisch Emmen Internet

Tecla Wolters, de weduwe van Hendrik Scheve woonde op Munsterscheveld nr 125 van 8/1932 tot 9-12-1933. Toen vertrok zij naar de St. Annastichting te Venraai= Venray in Limburg. Daar overleed zij 5 maanden later.

Bron: *Gerilias*

Toegangnr: 12.121, inv.nr: 63

Gemeente Venray

Overlijdensakte, nr 49, aangifte-
datum 05-04-1934

Overledene: **Tecla Wolters**,
overlijdensdatum 04-04-1934, leeftijd
45 jaar, overlijdensplaats: Venray
Vader= Jan Wolters, moeder= Lyna
Arends, partner Hendrik Scheve,
relatie=echtgenote.

Idem in Emmen geregistreerd op 01-
05-1934, gehuwd geweest met
Hendrik Scheve, overleden.

Het was vroeger gebruikelijk dat
vooral over dramatische gebeurte-
nissen smartlappen werden gemaakt,
meestal op bekende melodieën. Dit
dramatische lied hebben wij over-
genomen uit het boekje "Moord-
liederen in Drenthe- in het spoor van
herinnering"- van Marjan Beijering,
dat wij ontdekten in de Collectie
Brands.

Moord in Emmer-Compasuum

Melodie: Achter in het stille klooster

*In ons land daar ginds in het noorden
Op het Drentse grondgebied
Ging er een hoer uit om te moorden
Waardoor een werkmans het leven liet.
Het bedrag dat was gering
Maar de daden waren groot
En met een enk'le woordenwisseling
Schoot de boer zijn werkmans dood.*

*Ach moordenaar wil toch bedenken
Dat met een werkmans dat zo niet gaat
Slachtvee kunt ge zo wel krenken
Maar toch nooit een arm werkmans.*

*Gij maakt een weduwe en zeven wezen
En treft daarbij uw vrouw en kind
Heel uw familie laat gij wenen
Heel Emmer-Compas veracht uw gezin.*

*Nu gaat gij achter slot en grendel
Voor die verachte moordendaad
Waarin gy u in een droefheid wentelt
Maar ach, berouw komt steeds te laat*

Het is duidelijk dat het gebeuren
grote indruk maakte op de Emmer-
Compasumer gemeenschap.

Zelfs nu nog blijkt dat de oudste
bewoners zich het voorval herinneren,
terwijl de latere generaties via
verhalen en overlevering er vaak wel
een mening over hebben. Jan van
Klinken hield er een stevige bijnaam
aan over! Maar als we goed lezen in
de verslaggeving in de Emmer-
Courant, dan zien we dat de scribent
begint met het schrijven "van horen
zeggen." En van horen zeggen lieg je
het meest, zoals het spreek woord
luidt. Via "moordaanslag" en "moord"
komt hij uit op "zwarte mishandeling."
In het vonnis komt de rechter niet
verder dan "dood door schuld." Het is
mogelijk dat de rechter nu een ander
oordeel zou vellen, maar het lijkt me
goed dat we ons realiseren dat de
wereld en de samenleving er 75 jaar
geleden anders uitzagen dan nu!

Van het DRENTS ARCHIEF:

Week van de Geschiedenis 13 t/m 22 oktober 2006

Van 13 t/m 22 oktober vindt de Week
van de Geschiedenis plaats op meer
dan driehonderd plekken in
Nederland. Tal van musea, archieven,
filmhuizen, boekhandels, bibliotheken
en historische verenigingen
organiseren speciale activiteiten. Het
Drents Archief pakt uit met de
volgende activiteiten:

- Landelijke Archieven Dag
- *Drentse Geschiedenis Quiz
- "Tentoonstelling miniatuurauto's
- *5e Festival Oude Drentse Films

Meer informatie over de Week van de
Geschiedenis:

www.anno.nl

www.weekvandegeschiedenis.nl

Historische verzamelingen

Door: Sis Hoek-Beugeling

Op zondag 2 juni jl. werd in Weiteveen herdacht dat 80 jaar geleden het tabernakel uit de Rooms-katholieke kerk werd gestolen en terug gevonden. Na afloop van de speciale mis verzamelde de katholieke gemeenschap zich in de tuin van het Veenloopcentrum waar koffie met koek was. In een bijgebouw van het Veenloopcentrum kon men genieten van een fototentoonstelling over de Rooms-katholieke parochie in het tegenwoordige Weiteveen. Op fraaie tentoonstellingstafels, beschermd door plexiglas, waren prachtige originele foto's te zien. Hoogtepunt vormde de serie foto's gemaakt door de Maasbode die het terugvinden van het tabernakel in beeld brengt.

Bennie Mensen by een deel van zijn collectie religioza (foto Sis Hoek)

Samensteller van deze tentoonstelling was de heer B. Mensen uit Weiteveen. Geboren in 1935 in het toenmalige Amsterdamseveld werd hij hoofd van de technische dienst, eerst bij 'de zusters' en later bij de Veltman Stichting. Midden jaren zestig vond hij in een stapel foto's, die verbrand zouden worden, een foto van de eerste steenlegging van de Rooms-katholieke kerk in Amsterdamseveld. Het redden van deze foto was aanleiding om te duiken in de geschiedenis van deze Rooms-katholieke kerk en de ontwikkelingsgeschiedenis van het veengebied waarin de kerk is gebouwd. Zo ontstond in de loop van ruim veertig jaar een prachtige verzameling foto's die de kerk-

geschiedenis weergeeft en de geschiedenis van het Amsterdamse- en Schoonebekerveld vanaf 1853. Daarnaast begon Mensen ook Rooms-katholieke attributen te verzamelen waaronder onder andere rozenkransen, kruisje, wij waterbakjes, devotie prenten en bijbeltjes. Wat deze verzameling zo bijzonder maakt is de orde die is aangebracht in de grote verzameling foto's en de honderden grote en kleinere katholieke religioza. De foto's voorzien van teksten zijn op grote liggende panelen geplakt (en in volgorde genummerd) die zo op de speciaal door hem gemaakte tentoonstellingstafels (op een vernuftig schragensysteem) gelegd kunnen worden. Voor de religioza heeft hij een bakkensysteem ontworpen, voorzien van plexiglas, die op ieder moment ergens een tentoonstelling kunnen sieren. Mensen is een perfectionist, die steeds bezig is zijn verzameling uit te breiden en tegelijkertijd zo op te bergen dat iedere geïnteresseerde het gevoel krijgt deelgenoot te mogen zijn van een privé-tentoonstelling. Geen moeite is hem te veel om 'iets' toe te voegen aan zijn verzameling. Zo is het verhaal over het verkrijgen van de originele foto's die in de Maasbode hebben gestaan over het vinden van het tabernakel illustratief voor zijn inzet. Een verhaal van doorzetten om de acht volwassen kinderen van de, inmiddels overleden redacteur van de artikelen, zover zien te krijgen, dat zij de foto's op wilden zoeken en afstaan. Zo zijn dus de originele foto's van een gebeurtenis die 80 jaar geleden zoveel ophef veroorzaakte in dat Drentse veengebied, bewaard gebleven voor Weiteveen. En Mensen is er zuinig op: niets inscannen en op internet zetten. Foto's over de geschiedenis moet je met elkaar tijdens tentoonstellingen gaan bekijken. De mensen moeten er samen over praten, herinneringen ophalen, een soort reünie moet het worden. Dus niet op internet, in je eentje achter een beeldscherm, foto's kijken!

Ik kan hem geen ongelijk geven....

Zaterdag 9 september:

Open monumentendag

De Open Monumentendag 2006 wordt in Emmen gehouden op **zaterdag 09 september** (dus niet op 16 september, zoals abusievelijk in Kroniek 2006-02 was vermeld.)

De Landelijke stichting Open Monumentendag organiseert deze dag voor de 20^e maal. Reden voor een feestje: dus is het thema voor de 20^e Open Monumentendag 'Feest'

Wat is Open Monumentendag

Open Monumentendag biedt de mogelijkheid om meer mensen intensiever in contact te brengen met de historie van hun omgeving en specifiek de gebouwen in die omgeving. Op die wijze kan de belangstelling voor monumenten en monumentenzorg worden vergroot. Op Open Monumentendag staan duizenden monumenten een dag of weekend lang gratis open voor publiek. De opengestelde monumenten zijn ook het toneel van speciale activiteiten zoals tentoonstellingen, rondleidingen, concerten e.d. Open Monumentendag vindt altijd plaats in het tweede weekend van september. De landelijke organisatie is in handen van de Stichting Open Monumentendag die circa 350 plaatselijke comités ondersteunt. In samenwerking met duizenden vrijwilligers organiseren deze comités in hun gemeente de Open Monumentendag.

Open Monumentendag in Emmen

In Emmen wordt Open Monumentendag alleen op zaterdag 9 september gehouden. Het comité in Emmen haakt in op het landelijke thema aangezien er diverse feestjes te vieren zijn in 2006.

Het VW-kantoor bestaat 100 jaar; de Grote Kerk in het centrum bestaat 150 jaar; het Smalspoor-museum heeft een nieuw onderkomen; Molen Zeldenrust en het Oranjekanaal hebben eerder dit jaar hun 150-jarig bestaan gevierd; Dorpsbelangen Westenesch bestond 30 jaar en de

Gerardus Majella-kerk in Barger-Oosterveld bestaat dit jaar 100 jaar.

Uiteraard doen niet-feestende monumenten gewoon mee met Open Monumentendag, zoals de Zandstrooiboerderij Zwaantje Hans, Stokman's Hof in Schoonebeek, Collectie Brands in Nieuw-Dordrecht, molen de Heidebloem in Erica en de Antoniuskerk in Zwartemeer.

Bustocht, rondwandeling en fietsroute

Al sinds enkele jaren rijdt er tijdens Open Monumentendag een bus, die deze dag langs een aantal monumenten rijdt; Dorpsbelangen Westenesch houdt bij voldoende belangstelling twee rondwandelingen door het dorp en de VW Emmen zorgt voor een fietsroute langs het Oranjekanaal en de hunebedden, onze oudste monumenten.

Heeft u belangstelling voor deze dag, of de busreis in het bijzonder, dan kunt u zich opgeven bij het VW-kantoor in Emmen.

Maandag 16 oktober:

Aanvang 20.00 uur zaal open vanaf 19.30 uur

Locatie: De Marke, Statenweg 107 te Emmen (Angelslo)

Een mini symposium met als thema landverhuizers in de 19^e eeuw. Begin dit jaar is er in Beilen een symposium geweest ter gelegenheid van de presentatie van het boek met een boek 'Wij, eenvoudige Drentse lui' van Ger de Leeuw. Tijdens dit symposium werden twee interessante lezingen gehouden over de landverhuizing in de 19^e eeuw: het hoe en waarom mensen de moeilijke en gevaarlijke reis maakten naar Amerika en welke impact deze landverhuizing heeft gehad op het hele sociale leven in onze omgeving. Beide lezingen zullen voor onze leden herhaald worden.

'Biezondere lui', die landverhuizers uit Drenthe door drs. G.J. Dijkstra
"Suikersappen en Hoosgaren"

Wij, eenvoudige Drentse lui
door G. de Leeuw

Zaterdag 28 oktober
Aanvang 14.00 uur in de Centrale
Bibliotheek te Emmen

*Historisch Café - Historisch
kaartmateriaal*

Op deze middag zal er aandacht zijn voor diverse kaarten waarop in het verleden de omgeving is weergegeven. Dhr. H. de Koning, werkzaam bij het Kadaster en werkzaam in onze omgeving zal een lezing houden over hoe men de oude kaarten weer met moderne technieken kan laten spreken.

Maandag 27 november:

**Aanvang 20.00 uur zaal open vanaf
19.30 uur**

**Locatie: Veenkerk te Klazienaveen
Noord, Scholtenskanaal oz 62**

*Zij hoefden niet weg, maar konden
niet blijven*

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was de vraag naar turf groot en stroomden vele werkzoekenden naar de Zuidoosthoek van Drenthe om in het veen te gaan werken om een goede boterham te verdienen. Direct na het beëindigen van de oorlog nam de vraag naar turf al af en begin jaren twintig sloeg de ellende in de veendorpen in de gemeente Emmen toe. Kolen hadden de turf als brandstof verdrongen en de turfvoorraden hoopten zich op. In het veen was geen droog brood meer te verdienen. De gemeente Emmen bleek niet in staat al die werklozen te ondersteunen.

Werkverschaffingsprojecten boden nauwelijks soelaas om de vele, vaak grote gezinnen, te onderhouden. Er werd armoede geleden in de gemeente Emmen. Berekend werd dat een kwart van de bevolking moest vertrekken, er was gewoon geen werk én geen geld in de gemeentekas om hen te onderhouden. Niemand werd echter gedwongen om te vertrekken. Alleen, men kon hier niet blijven. Wanneer men bijvoorbeeld weigerde naar elders te vertrekken om daar te gaan werken, werd de steun ingetrokken en kwam men niet meer

in aanmerking voor plaatsing in een van de vele plaatselijke werkverschaffingsprojecten.

Dat betekende dat tussen 1924-1934 meer dan 11.000 mensen migreerden naar o.a. Eindhoven om bij Philips te gaan werken, de textielindustrie in Twente, de mijnen in Limburg, de inpolderingwerken in de Wieringermeer, of naar het nieuw gestichte landbouwdorp Witteveen.

Deze min of meer gedwongen migratie verliep lang niet altijd succesvol. Mensen die in het veen hadden gewerkt konden moeilijk aarden onder de grond of in stoffige textielfabrieken, waar dan ook nog altijd een baas je op de vingers keek. Velen keerden dan ook terug.

Ons lid, Marcel Bulte (die overigens op 30 april jl door H.M. de Koningin werd onderscheiden voor zijn boeken over de geschiedenis van Haarlem) is bezig een boek over dit onderwerp te schrijven. Voor een klein gezelschap hield hij eind mei over dit onderwerp een lezing in Emmer-Compasuum en voor onze leden zal hij alvast het een en ander vertellen over het onderwerp van zijn boek.

Zaterdag 9 december

Aanvang 14.00 uur in de Centrale
Bibliotheek te Emmen

*Historisch Café -Genealogie en
Historie*

Op deze middag zal samen met de NGV afdeling Drenthe en de Bibliotheek een middag worden gewijd aan de relatie die Genealogie en Historie met elkaar hebben. Tevens zal door de Dhr. A. Stikma van de NGV afdeling Drenthe een lezing worden gehouden over hoe men op eenvoudige wijze het genealogisch zoekwerk kan aanvullen met historische feiten.

Bestuursmedelingen.

Dat het Oranjekanaal 150 jaar geleden is gegraven zal u niet zijn ontgaan. De media besteden er veel aandacht aan. Op vijftien juli werd de tentoonstelling 't Verhaal van het Oranjekanaal' in het bruggebouw in Emmen geopend, onderdeel van een dubbel tentoonstelling in het kader van de Oranjekanaal Manifestatie. De Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe heeft in het najaar van 2005 het initiatief genomen voor deze tentoonstelling en samen met een aantal historische werkgroepen in onze gemeente en enkele zusterverenigingen in de gemeenten langs het Oranjekanaal materiaal verzameld. Onderverdeeld in dertien thema's zijn op 26 panelen aspecten van de geschiedenis van het Oranjekanaal in beeld en woord te zien. Tot vijf september is de tentoonstelling in Emmen, daarna zal deze nog op een aantal andere plaatsen in Drenthe te zien zijn. Uitgeverij Drenthe te Beilen heeft de foto's en teksten van de tentoonstellingspanelen gebundeld in een boek waaraan nog een groot aantal foto's zijn toegevoegd die de huidige schoonheid van het kanaal in beeld brengen. ('t Verhaal van het Oranjekanaal' verkrijgbaar in de boekhandel: € 19.90)

Ook de Grote Kerk in Emmen vierde een 150 jarig bestaan, namelijk van de bouw van het (nieuwe) schip. De historische Vereniging Zuidoost-Drenthe heeft de kerk een kleine overzichtstentoonstelling aangeboden over de bouwgeschiedenis van de kerk en omgeving, samengevat in 75 foto's op zes panelen. Deze tentoonstelling is nog tot medio september in de kerk te zien tijdens openingsuren. De Lezing van Ds Hans te Winkel, 'Van scheuring naar heling?' gehouden ter gelegenheid van de festiviteiten rondom deze viering, was heel boeiend en zeer goed bezocht.

De busreis naar Duitsland op 11 juni was een groot succes, een volle bus en een geslaagd programma. Op diezelfde dag vond in Zuidbarge de officiële opening plaats van de Oranjekanaal Manifestatie. Belangrijk programma onderdeel hiervan was de officiële ingebruikneming van de molen Zeldenrust na de laatste restauratie. Enkele bestuursleden waren hierbij aanwezig.

Op 12 juli j.1. verzorgden enkele bestuursleden een studiedag voor de Senioren Zomercursus. Deze cursus zal de komende twee jaar herhaald worden. Als thema was voor de ontwikkeling van de gemeente Emmen gekozen. De ochtend werd gevuld met een filmoverzicht van de ontwikkeling van Emmen van veen naar industrie, gevolgd door een verhaal over het vervolg. Tijdens de middag werd een wandeling door het centrum van Emmen gemaakt, waar oud- en nieuw Emmen werd bekeken.

Zoals u in de agenda (elders in dit blad) voor de komende maanden kunt lezen, staan enkele lezingen in het kader van 'landverhuizing' gepland.

Drenten vertrokken in de 19^e eeuw naar Amerika en vooral Emmenaren vertrokken midden jaren 20 massaal naar andere streken binnen Nederland om aan de kost te kunnen komen. Twee lezingen, waarvan wij verwachten dat er veel belangstelling voor zal zijn.

Als we dan vooruit kijken naar het volgend (voor)jaar, dan zal de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe vijftien jaar bestaan. Het bestuur heeft een aantal plannen in voorbereiding om dit kleine jubileum op gepaste wijze onder aandacht te brengen van een groot publiek.